

Slijede “Zaključci“ (199–204), odnosno sinteza knjige, pri čemu je Duraković istaknula kako se ideja socijalizma o radnicima koji će stvoriti vlastitu kulturu i umjetnost pokazala utopijom. Zapravo je velik dio glazbenoga života u Puli počivao na amaterizmu, što je slučaj i danas. Iako je Pula deklarativno na glasu kao grad glazbe, autorica smatra da ona to tek treba postati. Posljednje poglavlje knjige sadrži popis izvora, literature, skraćena i priloga (205–221), a zaključuje ju kazalo imena (223–231).

Knjiga *Ideologija i glazbeni život: Pula 1945. – 1966.* ne govori samo o razvoju glazbenoga života grada, već i o političkoj pozadini koja je imala presudan utjecaj na razvoj glazbe i kulture uopće. Iako je iznijela obilje podataka i dokumentacije o ustanovama i ljudima koji su djelovali u glazbenoj kulturi Pule u doba kojime se knjiga bavi, autorica je oblikovala znanstvenu studiju čiji je tekst dostupan širem krugu ljudi. Knjiga stoga predstavlja značajan doprinos ne samo povijesti grada i glazbe u njemu, već ukazuje i na promjene u trendovima istraživanja povijesti među našim povjesničarima, napravivši korak dalje od istraživanja samo političke povijesti.

Martina Batel

Silvio Maranzana, *La (dis)unità d'Italia: Guerra anticomunista sul fronte orientale dagli Arditi a Gladio*, Trieste: Edizioni Italo Svevo, 2010., 229 str.

Knjiga Silvija Maranzane, publicista i novinara lista *Il Piccolo*, obrađuje manje poznatu stranu suvremene tršćanske povijesti. U knjizi se obrađuju aktivnosti tajnih službi i tajnih organizacija od 1918. sve do današnjih dana. U prva tri poglavlja autor predstavlja aktivnost talijanskih tajnih službi, u četvrtom aktivnost OZNA-e tijekom jugoslavenske uprave gradom, dok se u preostalim poglavljima govori o antikomunističkim i prokomunističkim organizacijama u Italiji u razdoblju Hladnoga rata. Posebno su zanimljiva zadnja dva poglavlja u kojima se, između ostaloga, spominju aktivnosti i osobe vezane uz rat u Hrvatskoj početkom 90-ih godina 20. stoljeća. Trst nije izabran slučajno za središte većine antikomunističkih aktivnosti; nalazi se svega nekoliko kilometara od nekadašnje granice s Jugoslavijom, zemljom u kojoj je vladala komunistička stranka, premda nije bila dio Istočnoga bloka. Knjiga je pisana na talijanskom jeziku, a podijeljena je u trinaest

poglavlja s bibliografijom i popisom izvora na kraju knjige (225-228), kako je to već uobičajeno.

Prva tri poglavlja posvećena su aktivnostima talijanske tajne službe neposredno nakon Prvoga svjetskog rata. Nakon kratkoga uvoda slijedi prvo poglavlje pod naslovom "Inkubator fašizma" (7-19), u kojemu autor piše o samim počecima talijanske tajne informativne službe, njezinoj aktivnosti u "novim provincijama", što uključuje i aktivnosti u Dalmaciji tijekom kratkotrajne vojne okupacije. U te je aktivnosti uključena i suradnja s tek nastalim fašističkim pokretom pod vodstvom Benita Mussolinija, ali i potpora pjesniku Gabrieleu D'Annunziju tijekom njegove riječke "aventure". U drugom poglavlju (19-29) autor opisuje akcije fašističkih *squadri* u Trstu i Rijeci te povezanost novoga pokreta s talijanskim civilnim i vojnim strukturama u Julijskoj krajini. Treće poglavlje, "Mussolinijeva Čeka" (29-47), kronološki se naslanja na prethodno; nastavlja se nit o aktivnostima talijanskih službi u razdoblju između dva rata, primjerice poznate OVRA-e, ali se govori i o tajnim organizacijama Hrvata i Slovenaca Julijske krajine te njihovim špijunskim vezama s Jugoslavijom.

Aktivnost jugoslavenske tajne službe tijekom jugoslavenske i savezničke uprave, odnosno tijekom trajanja Tršćanskoga pitanja, obrađena je u poglavlju "Zločini OZNA-e" (47-59). OZNA je bila u Trstu nositelj svih aktivnosti vezanih uz fizičke eliminacije političkih protivnika, sabotaže, organizacije projugoslavenskih manifestacija i sl., a djelovala je i u Gorici. U petom poglavlju, posvećenom "Zapovjedniku s četiri prsta" (59-123), Maranzana nam donosi kratak životopis jedne izrazito zanimljive ličnosti, Vittoria Vidalija iz Milja (Muggie), njegovo djelovanje u Americi, sudjelovanje u Španjolskom građanskom ratu, povezanost s KGB-om i na kraju s terorističkom grupom Crvenih brigada (*Brigate rosse*). U istom se poglavlju navodi nekoliko protupartizanskih akcija u Sloveniji koje su provodile fašističke milicije prije i nakon kapitulacije Italije. Ovo je jedno od slabijih mjesta u knjizi: sam sadržaj je nesistematiziran, često se ne prati kronološki slijed i mijenja se tematika pa sve djeluje potpuno nepovezano. U ovom se poglavlju nalazi i fotografski prilog. Za talijanska izdanja je karakteristično da se cjelokupni fotografski materijal ubaci najčešće u sredinu knjige. Fotografije su podijeljene u nekoliko cjelina, od ulaska talijanskih postrojbi u Trst 1918., fašističkoga razdoblja, bombardiranja Trsta, njemačke, jugoslavenske i na kraju savezničke uprave gradom do susreta spomenutoga

Vidalija s Ernestom “Che” Guevarom. Nakon poglavlja o Vidaliju slijedi poglavlje “O Trstu kao centru ustaša i križara” (123-159). Kako sam naslov govori, autor piše o ustaškom pokretu, povezanosti talijanske vojne tajne službe (*Servizio informativo militare – SIM*) s atentatom u Marseilleu (kao atentator se krivo navodi Vlada Georgijev umjesto Veličko Kerin), organizaciji ustaškoga preuzimanja vlasti i suradnji s preživjelim pripadnicima ustaškoga pokreta nakon rata. Ovo je poglavlje posebno zanimljivo jer autor govori i o ustaškim okupljanjima u Trstu za vrijeme anglo-američke uprave. Upravo će anglo-američke tajne službe biti te koje će pomoći u organiziranju “križara”, pripadnika ustaškoga pokreta koji se nakon kraja rata vraćaju u Jugoslaviju s ciljem njezina rušenja. U ovim akcijama ne sudjeluju samo pripadnici ustaškoga pokreta – autor spominje i pripadnike četničkoga pokreta te slovenske domobrane. Također se opisuju i protumjere koje je poduzimala jugoslavenska tajna policija protiv ovih organizacija.

Poglavljem “Skloništa zločinaca” (139-149) započinje dio knjige posvećen antikomunističkim organizacijama u Italiji. Govori se o spašavanju, odnosno izvlačenju časnika SS-a, zatim o ubojstvima civila neposredno nakon rata, pa o talijanskim koncentracijskim logorima za vrijeme Drugoga svjetskog rata. Slijedeći kronološki red osmo poglavlje (149-161) nastavlja s razdobljem neposredno nakon Drugoga svjetskog rata. Autor govori o ponovnom ustrojavanju talijanskih tajnih službi i sličnih organizacija nakon uspostave Republike, regrutaciji pripadnika i simpatizera bivšega fašističkoga sustava, a sve pod pokroviteljstvom američke i britanske tajne službe. Upravo zbog toga poglavlje ima naslov “Demokracija tajnih sila”. Uglavnom se radi o organizacijama od po nekoliko stotina ljudi, čiji je cilj bio subverzivno djelovanje i djelovanje u slučaju invazije snaga Istočnoga bloka, uključujući i Jugoslaviju. U sve ove aktivnosti uključena je i novostvorena izraelska tajna služba Mossad, koja čak regrutira bivše pripadnike diverzantske jedinice X^a MAS za svoje potrebe. U devetom poglavlju (161-171) autor nastavlja analizu tajnih organizacija, ovoga puta povezanih s masonskom ložom P2 i planiranjem državnoga udara 70-ih godina 20. stoljeća. U drugom dijelu poglavlja govori se o aktivnosti OZNA-e u Trstu i ostatku Julijske krajine pod talijanskom ili savezničkom upravom. Te aktivnosti se, kao i prije, svode na pripremu terena za moguću invaziju JNA u slučaju po Jugoslaviju nepovoljnoga rješenja Tršćanskoga pitanja. Pripreme su se sastojale u organiziranju

slovenskoga stanovništva, eliminaciji opozicije, suradnji s talijanskom Komunističkom partijom, pa čak i pripremi državnoga udara pod vodstvom talijanskih komunista. Poglavlje nosi naslov “Od savezničke uprave do Rima. Dokazi krivnje”. U poglavlju posvećenom “Partizanima iz Gladija” (171-185) Maranzana piše o tajnoj organizaciji Gladio čija je svrha bila djelovanje u pozadini komunističkih snaga u slučaju invazije, primjerice na sabotazama i spašavanju pilota srušenih borbenih aviona. Posebno je zanimljivo svjedočenje jednoga od pripadnika ove organizacije, koji opisuje cijeli proces obuke i vježbe u kojima je sudjelovao. Slijede “Komunisti koji se uvježbavaju u Čehoslovačkoj” (185-195). Najčešće se radilo o članovima talijanske Komunističke partije koji bi djelovali kao peta kolona u slučaju invazije s istoka. Kao i u prijašnjim slučajevima, centar svih ovih aktivnosti je ponovo Trst. U gradu je također djelovala i špijunska mreža koju je organizirala OZNA (UDBA, SDB). “Amerika objavljuje rat Komunističkoj partiji Italije” (195 – 209) poglavlje je koje se vraća organizaciji Gladio. Autor prenosi kako se po fazama održavala jedna od vježbi u Trstu i okolici. Drugi dio poglavlja je posvećen plaćenicima, među kojima istaknuto mjesto zauzima Fabio Leva, rodom s Lošinja. Po Maranzani, upravo je on jedan od ključnih ljudi za regrutaciju plaćenika u ratovima u Kongu i Angoli, ali i u ratovima u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te na Kosovu. Ovdje se spominje i hrvatski general Zvonko Lukić kao jedan od dobavljača oružja za albansku stranu u ratu na Kosovu te krijumčarenje cigareta preko Pule.

U posljednjem, trinaestom poglavlju, “Obilježja tajnih službi u masakrima” (209-225), autor piše o još jednoj paravojnoj organizaciji čiji je cilj bio antikomunističko djelovanje i obrana države. Službeni je naziv bio *Nuclei per la difesa dello stato*, odnosno Jezgre za obranu države. Radilo se o organizaciji koja je okupljala razne desno orijentirane ekstremiste, često neofašiste ili bivše pripadnike vojske Talijanske Socijalne Republike. Zanimljiva je tvrdnja autora o njihovoj povezanosti s hrvatskom političkom emigracijom i ustaškim krugovima. Po autoru, upravo su ustaški krugovi suodgovorni za više bombaških napada u Italiji, uključujući i onaj na Trgu Fontana u centru Milana. Zatim autor nastavlja istraživanje o povezanosti Trsta s ustaškom emigracijom kojoj pak pripisuje savezništvo i suradnju s raznim kriminalnim organizacijama u Italiji, što se posebno intenzivira početkom 90-ih godina. Iznimno se ističe povezanost s mafijaškom organizacijom

Brenta koju vodi Felice Maniero, koji je čak uživao zaštitu samoga hrvatskoga državnog vrha.

Knjiga je izuzetno zanimljiva zbog svoje tematike koja je slabo poznata. U knjizi uopće nema fusnota, za svoje tvrdnje autor najčešće rabi samo jedan izvor, dok se među izvorima uopće ne spominje arhivska građa. Tekst je slabo sistematiziran, u jednom se poglavlju izmjenjuje povijest više organizacija, autor često skače s teme na temu pa se zatim u sljedećem poglavlju opet vraća na izloženo u prethodnima. Svi su podaci nabacani, nema nikakve dublje analize, a izlaganje ponekad čak graniči s teorijom zavjere, zapravo više sliči dobrom kriminalističkom romanu nego ozbiljnom povijesno-istraživačkom radu. Unatoč svim nedostacima, knjiga ukazuje na mnoge manje poznate dijelove tršćanske, pa tako i istarske povijesti te možemo očekivati u budućnosti da će pobuditi interes nekoga povjesničara koji će se zatim posvetiti temeljitom istraživanju i analizi tematike koju je Silvio Maranzana tek zagrebao po površini.

Bojan Horvat

Zapisnici Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske, 1955-1959., Svezak 4, priredila Branislava Vojnović, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010., 365 str.

Hrvatski državni arhiv (HDA) i tadašnji ravnatelj Josip Kolanović pokrenuli su 2002. godine projekt objavljivanja partijskoga gradiva, odnosno zapisnika Politbiroa Centralnoga komiteta Komunističke partije Hrvatske i zapisnika Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske. Kao rezultat toga projekta objavljena su četiri sveska zapisnika koje je priredila Branislava Vojnović (Odsjek za gradivo političkih stranaka i udruga, HDA). Riječ je o građi koja je dio fonda Komunističke partije, odnosno Saveza komunista Hrvatske, a nalazi se u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu pod nazivom Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske (fond 1220, CK SKH). Prema arhivskim podacima gradivo se sastoji od preko 13.000 kutija građe koja još uvijek nije u potpunosti sredena što istraživačima otežava snalaženje u dokumentaciji, a osobito onima koji se bave proučavanjem hrvatske povijesti od 1945. do 1990. godine. Preduvjet za istraživanje toga